

ЗАПОВІДНІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНДУСТРІЇ РЕГІОНУ

На підставі аналізу показані роль і місце заповідного фонду у формуванні стратегії раціонального природокористування Житомирської області. Обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ролі рекреаційної сфери у розвитку єдиного народногосподарського комплексу.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень

Раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки – невід’ємна умова сталого розвитку регіонів України. Житомирська область багата природними ресурсами. Сприятливі кліматичні умови, значний аграрно-промисловий і лісогосподарський потенціал та створена й розвинута широка мережа заповідних об’єктів зумовлюють значний інтерес у формуванні сталого соціально-економічного розвитку області. При цьому, велика роль належить природно-заповідному фонду. Нині проблемам використання заповідних територій, як основи створення належної системи життєзабезпечення, приділяють міжнародні організації на найвищому рівні.

Так, у «Декларації конференції Організації Об’єднаних Націй про середовище людини», прийнятій у Найробі у 1982 році, зазначалося, що національним паркам, територіям заповідного фонду належить значна соціальна функція – вони мають поряд з природоохоронним і безпосереднє рекреаційне значення. На глобальне загальнолюдське значення заповідних територій, забезпечення рекреаційними ресурсами населення міст і сіл відзначила Міжнародна конференція євро регіонів «Мир та безпека» [2].

Проблемам природно-заповідного фонду та його ролі в розвитку туристично-рекреаційної індустрії приділив значну увагу Л. М. Кудряк [5]. Значення та роль заповідних територій у раціональному використанні природних ресурсів показані в роботі авторського колективу (керівник Шевчук В. Я.) [4]. Організаційна-структура агросистем України та її зв’язок з розвитком рекреаційної сфери докладно опрацьована Білявським Г.О. [3]. Збереження лісової фауни та роль в цьому заповідних територій відображені в роботі Ю. Васідлова [6].

Аналіз показав, що заповідним територіям, ролі рекреаційних ресурсів в розвитку регіональної економіки приділялось недостатньо уваги. Тому сьогодні, на етапі активізації розвитку Житомирської області, необхідно визначити основні напрями розвитку рекреаційної сфери як складової частини єдиного народно-господарського комплексу.

Метою досліджень є виявлення причин недостатньої уваги заповідним територіям та розробка науково обґрунтованих пропозицій, що дозволить активізувати роботу щодо залучення природно-заповідного фонду в реалізацію екологічних програм розвитку області та народно-господарського комплексу регіону в цілому.

Об'єктом та методикою досліджень є склад та наявність територій і об'єктів природно-заповідного фонду в лісовому господарстві підвідомчих підприємств облуправління лісового й мисливського господарства Житомирської області. В роботі використані такі методи дослідження: теоретичні (вивчення й аналіз наукової літератури в галузі екології, економіки природокористування, соціології, методології, рішень Міжнародних форумів з питань реалізації стратегії стійкого розвитку); методи абстракції, аналогії, систематико-економічного методу, що дозволять активізувати роботу і більш повному та ефективному використанні природно-заповідних територій Житомирської області, а також сприятимуть розв'язанню актуальних соціально-економічних питань.

Результати досліджень. Перехід до впровадження стратегії сталого еколого-економічного і соціального розвитку регіону вимагає комплексного підходу у використанні всіх природних ресурсів, включаючи заповідний фонд. Житомирська область – унікальний регіон з багатими природними умовами і ресурсами. Особливу цінність мають лісові ресурси та заповідні території, які відіграють важливу роль у подоланні сучасних соціально-економічних проблем та забезпеченні оптимальної для проживання людей якості середовища. Адже здоровий відпочинок людини, відновлення її фізичних і духовних сил позитивно впливають на економічний ефект у сфері матеріального виробництва та розумової праці, що сприяє підвищенню добробуту й культурного рівня населення. А тому рекреаційна сфера розглядається економістами як складова частина єдиного народногосподарського комплексу.

Нами було проведено дослідження на предмет використання рекреаційного потенціалу Житомирського регіону. В лісовому фонді підвідомчих підприємств облуправління нараховується нині 144 заповідні об'єкти загальною площею 104022,3 га, або 14% від загальної площі підвідомчих лісів обласного управління лісового та мисливського господарства. Серед них 15 заповідних об'єктів загальнодержавного значення, які займають площу 26947 га, в тому числі: природний заповідник – 1, площею 20104 га; заказники загальнодержавного значення – 10, площею 6757 га; пам'ятки природи – 2, площею 51 га; парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – 2, площею 35 га.

129 заповідних об'єктів мають статус місцевого значення, які займають площу 77075,37 га, в тому числі: дендрологічні парки – 2, площею 10,1 га; заказники місцевого значення – 117, площею 77004,5 га; пам'ятки природи – 10, площею 60,77 га.

У той же час, як свідчить аналіз та дослідження, рекреаційний потенціал цього регіону використовується малоефективно. Світовий досвід показує, що прибутки від використання оздоровчо-рекреаційного потенціалу лісу можуть бути не меншими від тих, які дає лісопереробна промисловість. Наприклад, віддача від розвитку туризму в національних парках США, як вважають американські економісти, більш ніж у 50 разів перевищує затрати на їх утримання.

Але при цьому дуже важливо пам'ятати, що прибутки від екологічного туризму прямо залежать від екологічного стану місцевості, де розташовані туристичні та оздоровчо-рекреаційні заклади. Організація нових природоохоронних об'єктів забезпечить можливість створення нових рекреаційних центрів і послужить основою для переорієнтації економіки регіону від екстенсивного характеру природокористування до розвитку оздоровчо-рекреаційної та туристичної індустрії, яка в наших умовах може бути дуже прибутковою. А тому стратегія регіонального розвитку Житомирської області, на наш погляд, повинна включати систематичний аналіз забруднюючих потоків для визначення екологічних проблем та встановлення пріоритетів і стандартів для зниження забруднюючих викидів.

Розвиток туризму на основі мережі природоохоронних об'єктів гарантує збереження їх рекреаційного потенціалу на майбутнє, а також сприятиме вирішенню соціальних та економічних проблем регіону у цілому завдяки створенню нових робочих місць для місцевого населення, збільшенню фінансових надходжень у місцеві бюджети, а також сприятиме розвитку культури і відтворення народних традицій.

При цьому, слід відзначити, що зручне географічне розташування Житомирської області, добра збереженість її унікальної природи та мальовничі ландшафти створюють усі передумови для того, щоб у майбутньому вони стали одним із пунктів міжнародного туризму. А тому уже зараз, виходячи із стратегії регіонального розвитку Житомирщини, необхідно розпочати роботу щодо створення перспективної еколого-економічної територіальної схеми розвитку регіону, яка повинна враховувати мережу природоохоронних територій усіх регіонів та включати еколого-економічні проекти розвитку всього туристично-рекреаційного комплексу.

Світовий досвід показує, що розвиток туристичної індустрії сприятиме розвитку також інших форм та видів рекреації. Як стверджують дослідники, у Сполучених Штатах Америки існує близько сорока видів позаміської рекреаційної діяльності. Не менше їх і в Ірландії, яка при чисельності населення в 3 млн. чоловік щорічно приймає понад 2 млн. туристів, а загальний прибуток

цієї держави від туризму перевищує 100 млн. ірландських фунтів на рік, що становить близько 5% валового доходу.

Безумовно, розвиваючи рекреацію, слід пам'ятати, що вона, як будь-яка галузь господарства може вступати в конфліктні стосунки з використовуваними ресурсами. Це зміни в ґрунтово-рослинному комплексі та ґрунтовій фауні, проникнення чужих, шкідливих видів живих організмів, порушення сезонної ритміки рослин та ін.

Крім цього, рекреація зачіпає та змінює всі компоненти наземних екосистем, які залежать від інтенсивності та розподілу в просторі і часі рекреаційних навантажень. Сутність рекреаційного користування полягає в двосторонньому зв'язку: вплив довкілля на рекреантів і рекреантів на довкілля. Перший створює переважно позитивні соціальні ефекти (покращення здоров'я, фізичних і духовних сил людини тощо), а другий – переважно негативні екологічні фактори.

В лісі найбільш виразна реакція на рекреаційні навантаження спостерігається в трав'янисто-чагарниковому покриві. Велике навантаження визначає і фенологічний стан видів рослинності: при більшому навантаженні фаза цвітіння і плодоношення настає на 5–10 днів раніше ніж у рослин, що ростуть на непорушених територіях. Зміна рослинного покриву рекреаційних територій має адаптований характер і не повинна розглядатися як негативна з точки зору рекреаційного природокористування.

А тому, на наш погляд, для підвищення стійкості лісів у районі використовуваних галявин рекомендується: прокладання доріжок з твердим покриттям, посадка густих чагарників, створення біологічних груп, організація стаціонарних ділянок.

На особливу увагу заслуговує питання надання екологічної спрямованості неорганізованому «дикому» туризму, що призводить до різкого зниження чисельності тваринного світу, порушення стану водних джерел, знищення молодняку цінних порід дерев та рослин трав'яного покриву, порушується баланс у природі. Альтернативою повинно стати створення природоохоронними службами спільно з громадкістю впорядкованих туристичних маршрутів (екологічних стежин тощо) і добре налагодженою системою контролю.

Дослідження свідчать, що природно-заповідний фонд поряд з природоохоронним має і безпосереднє рекреаційне призначення, що сприяє реалізації стратегії раціонального природокористування в регіоні, розв'язанню актуальних соціально-економічних проблем.

Висновки

1. В основу сталого розвитку області повинна бути покладена політика, спрямована на формування стратегії раціонального природокористування, гармонізацію соціальних, екологічних і економічних пріоритетів.

2. Заповідний фонд відіграє неабияку роль у розвитку єдиного народногосподарського комплексу Житомирської області.

3. Успішний розвиток туристично-рекреаційної індустрії в регіоні вимагає впорядкування та переведення на екологічні основи весь механізм господарювання, що дозволить знизити навантаження на певні об'єкти і навколишнє середовище та підвищити якість життя населення.

4. Ефективне використання рекреаційного потенціалу вимагає формуванню та розвитку цілісної регіональної економіки, дострокових фінансових витрат на вирішення пріоритетних екологічних проєктів.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження повинні бути зосереджені на обґрунтуванні еколого стабілізуючій ролі лісів і особливо заповідних територій, формуванню нового становлення до рекреаційного фонду і природних ресурсів у сфері суспільного споживання та виробництва, що в кінцевому рахунку сприятиме збереження здоров'я населення і генофонду нації та сталого соціально-економічного розвитку регіону і держави.

Література

---

1. Програма дій на XXI століття /Документи самміту глав-держав світу в Ріо-де-Жанейро в 1992 р.// Женева.– 1993. – 72 с.
  2. Міжнародна конференція єврорегіонів «Мир та безпека» /м. Івано-Франківськ, Яремче //11–13 жовтня 2000 р.
  3. Білявський Г.О. Основи загальної екології /Г.О. Білявський, М.М. Падун, Р.С. Фурдуй //К.– Либідь.– 1993. – 301 с.
  4. Шевчук В.Я. Екологічне управління /В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський// К.- Либідь.– 2004. – 430 с.
  5. Кудряк Л.М. Національні парки як основа розвитку туристично-рекреаційної індустрії / II Наук. вісник .- Івано-Франківськ.- 2001. -№3 – 222–225 с.
  6. Васідлов Ю. Критика Державної концепції щодо реагування на зміни клімату з позицій збереження лісової фауни /Ю. Васідлов// II Наук. вісн.- Івано-Франківськ.– 2001. –№3.– 101–107 с.
-
-